

Nieuw Geluid

Noordhoff Uitgevers

Roeland Vrolijk

3^e druk

Nieuw Geluid

Roeland Vrolijk

Met medewerking van:

Leo Aussems (zingen)

Elianne van Ee (muziek en taal)

Lydia de Jong (muziek en creativiteit)

Michel Hogenes (spelen op instrumenten)

Marjanka van Maurik (muziek en het jonge kind)

Melanie Scheepers (luisteren naar muziek)

Derde druk

Noordhoff Uitgevers Groningen/Houten

Ontwerp omslag: G2K (Groningen-Amsterdam)

Omslagillustratie: Stocksy

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13,
9700 VB Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

Met betrekking tot sommige teksten en/of illustratiemateriaal is het de uitgever, ondanks zorgvuldige inspanningen daartoe, niet gelukt eventuele rechthebbende(n) te achterhalen. Mocht u van mening zijn (auteurs)rechten te kunnen doen gelden op teksten en/of illustratiemateriaal in deze uitgave dan verzoeken wij u contact op te nemen met de uitgever.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die desondanks onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich aanbevolen.

0 / 17

© 2017 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-87714-9

ISBN 978-90-01-87713-2

NUR 150

Voor Inge, Lieve en Hugo

Nieuw Geluid

Nieuw Geluid is tot stand gekomen met medewerking van een klankbordgroep die bestaat uit de volgende personen:

Christian Boel	Hogeschool Utrecht
Loes Heitling	Hanzehogeschool Groningen
Melanie Scheepers	Hogeschool Windesheim Almere
Marjanka van Maurik	Marnix Academie Utrecht
Carmen van der Roest	Codarts conservatorium Rotterdam
Marjo Schillings	HZ University of Applied Sciences Vlissingen
Nanda Talsma	Hogeschool Utrecht
Marije de Vries	Hogeschool Leiden

Deze uitgave wordt ondersteund door nieuwgeluid.noordhoff.nl

- Het e-book (digitale hoofdstukken)
- Toetsvragen met feedback
- Samenvattingen per hoofdstuk
- Muziekfragmenten
- Videofragmenten
- Voorbeeldlessen
- Achtergrondinformatie

Woord vooraf

Na de eerste en de tweede druk is dit alweer de derde druk van *Nieuw Geluid*. Inmiddels heeft het boek zijn plaats gevonden en wordt het intensief gebruikt.

In het eerste deel van *Nieuw Geluid* leren studenten hoe ze muziekonderwijs kunnen geven en hoe ze daarin zelf keuzes kunnen maken. Daarbij gaan we niet uit van één model of één soort didactiek. We stimuleren de student om op zoek te gaan naar zijn of haar eigen kwaliteiten. Hoe muzikaal ben jij en wat kun jij daarmee?

Vervolgens zetten we in deel 2 verschillende onderwijsvormen op een rij en leren we de studenten te kijken naar de manier waarop kinderen muziek leren. Ten slotte is het aan de student om zijn of haar muzikale kwaliteiten te verbinden met de didactiek en de onderwijsbehoeftes van kinderen.

Het advies van de Commissie Kennisbasis Pabo uit 2012 heeft geleid tot aanpassing van de structuur en de inhoud van de tweede druk. Het uitgangspunt om meerdere onderwijsopvattingen op een rij te zetten bleef daarbij overeind. Wel heeft het KVB-model een prominentere plaats gekregen in het boek. We hebben gezocht naar een vorm waarin de structuur van de kennisbasis is terug te vinden in de structuur van het boek. De structuren van de verschillende kennisbases van de andere vakken zijn immers identiek. De bedoeling van de Commissie was om overeenkomsten en verschillen tussen de vakken op deze manier duidelijk te maken voor studenten.

Naast het ontwikkelen en opdoen van kennis is voor het vak muziek vooral het ontwikkelen van vaardigheden belangrijk. Daarom is aan de tweede druk een derde deel toegevoegd met aandacht voor dit aspect.

In opdracht van het Ministerie van OCW ontwikkelde de SLO in 2014 het Leerplankader kunstzinnige oriëntatie. Het is ontwikkeld voor basisscholen, pabo's en culturele instellingen. Het creatieve proces staat daarin centraal. Deze ontwikkeling heeft consequenties gehad voor deze derde druk. We hebben Lydia de Jong gevraagd om een hoofdstuk te schrijven over creativiteit. Natuurlijk willen we haar ontzettend bedanken voor haar bijdrage.

Het succes van de eerste en de tweede druk heeft ertoe geleid dat we niet al te veel hebben veranderd aan de inhoud en vorm van het boek. Wel hebben we geprobeerd de vormgeving iets gebruiksvriendelijker te maken. Bovendien zijn enkele teksten beter uitgewerkt en verduidelijkt.

We zijn heel blij met het resultaat en wensen alle studenten, leraren en docenten veel plezier met deze derde druk van *Nieuw Geluid*.

Roeland Vrolijk
Verduno (Italië), zomer 2016

Inhoud

Studiewijzer 11

DEEL 1

Het kerndeel: kennisbasis muziek op de pabo 15

1 Muziekonderwijs algemeen 17

- 1.1 Functies en betekenis van muziek in de samenleving 18
- 1.2 Bijdrage muziek aan leren en ontwikkeling 23
- 1.3 Kerndoelen, VVE en VO 29
- 1.4 Samenvatting 36

2 Creativiteit en muziek 39

- 2.1 Muzikaal creëren 40
- 2.2 Creatief vermogen 42
- 2.3 Zelf aan de slag 44
- 2.4 Creatieve processen 46
- 2.5 Creatieve houding 52
- 2.6 Creativiteit bij kinderen 53
- 2.7 Samenvatting 57

3 Klank-vorm-betekenismodel 59

- 3.1 KVB-model 60
- 3.2 Klank 62
- 3.3 Vorm 81
- 3.4 Betekenis 93
- 3.5 Samenvatting 98

4 Structuur van het vak muziek 101

- 4.1 KVB en de vijf domeinen 102
- 4.2 Zingen 112
- 4.3 Spelen 122
- 4.4 Luisteren 138
- 4.5 Bewegen 146
- 4.6 Lezen en noteren 154

- 4.7 Repeteren als methodische muzikale vaardigheid [162](#)
- 4.8 Leerlijn muziek [166](#)
- 4.9 Productie, reproductie, receptie en reflectie [172](#)
- 4.10 [Samenvatting 175](#)

5 Muziek en de leerlingen [177](#)

- 5.1 Muzikale en algemene ontwikkeling van leerlingen [178](#)
- 5.2 Leeftijdsgroepen en muzikale kenmerken [184](#)
- 5.3 Belang van muziekonderwijs op jonge leeftijd [200](#)
- 5.4 [Samenvatting 204](#)

6 Samenhang van muziek met andere vakken [207](#)

- 6.1 Piaget en stadia van muzikale ontwikkeling [208](#)
- 6.2 Wereldoriëntatie en kunstzinnige oriëntatie [213](#)
- 6.3 Verband tussen taalontwikkeling en muziek [225](#)
- 6.4 Ritmiek, rekenen en besef van tijd [228](#)
- 6.5 ICT-hulpmiddelen [234](#)
- 6.6 [Samenvatting 237](#)

DEEL 2

Het profieldeel muziek [239](#)

7 Visie op muziekonderwijs [241](#)

- 7.1 Geschiedenis muziekonderwijs en cultuureducatie [242](#)
- 7.2 Visies op muziekonderwijs [249](#)
- 7.3 Muzikaal praktijkgericht onderzoek [259](#)
- 7.4 [Samenvatting 266](#)

8 Principes, leerstofordening en muzikale leerlijnen [269](#)

- 8.1 Principes van muzikale leerstofordening tot leerlijnen [270](#)
- 8.2 Muzikale inhouden ordenen in leerlijnen op schoolniveau [279](#)
- 8.3 Muziekonderwijs, actualiteit en culturele thema's [284](#)
- 8.4 [Samenvatting 285](#)

9 Recht doen aan muzikale verschillen [287](#)

- 9.1 Variëren in oriënteren, begeleiden en evalueren [288](#)
- 9.2 Ideeën van leerlingen en muzikale aspecten [294](#)
- 9.3 Muziekonderwijs op maat [298](#)
- 9.4 Muziek en nieuwe media [301](#)
- 9.5 [Samenvatting 311](#)

10 Leertheorieën en muziekonderwijs ontwerpen 313

- 10.1 Visies op muziekleren en cultuuronderwijs: Vygotsky en Gal'perin [314](#)
- 10.2 Piaget en muzikale ontwikkeling verantwoorden [317](#)
- 10.3 Muzikaal educatief onderwijsprogramma ontwerpen [322](#)
- 10.4 Culturele instellingen en aanbod afstemmen [325](#)
- 10.5 [Samenvatting 327](#)

DEEL 3

Muzikale vaardigheden 329

11 Zingen in de praktijk 331

- 11.1 Zingen en techniek [332](#)
- 11.2 Liederen voor de praktijk [337](#)
- 11.3 [Samenvatting 341](#)

12 Gitaar in de praktijk 343

- 12.1 Gitaar en techniek [344](#)
- 12.2 Gitaar in de klas [352](#)
- 12.3 [Samenvatting 359](#)

Geraadpleegde literatuur [360](#)

Illustratieverantwoording [363](#)

Register [364](#)

Over de auteur [370](#)

Discografie [371](#)

Studiewijzer

Elke student is anders en leert op zijn eigen manier. *Nieuw Geluid* houdt rekening met die verschillende leerstijlen. De leerstijlen van David Kolb hebben gediend als leidraad voor de opzet van dit boek.

Leerstijlen

David Kolb ontwikkelde de leercyclus en benoemde vier leerstijlen (doener, beslisser, denker en bezinner). Volgens Kolb is effectief en duurzaam leren het resultaat van het cyclisch doorlopen van een proces waarbij verschillende gedragingen op elkaar inhaken. Wat je leert, wordt volgens Kolb bepaald door de context waarin je actief bent, je leeftijd en de ervaringen die je hebt opgedaan. Kolb heeft een test ontwikkeld om te bepalen welke leerstijl jouw voorkeur heeft. Gedurende je leven zal die voorkeur telkens veranderen. Als je de test elke tien jaar doet, is het resultaat steeds anders. De tijd verstrijkt, de omgeving verandert en jij verandert mee.

‘Leren is het proces waarbij kennis gecreëerd wordt door de transformatie van ervaring.’

Bron: Jeroen Hendriksen, 2005

De leerstijlentest is bedoeld om het leerproces te ondersteunen en de student bewust te maken van de manier waarop hij leert. De leerstijlentest maakt duidelijk welke leerstijl wordt gevraagd. Rekening houden met verschillende leerstijlen en er bewust mee omgaan, maakt het leerproces dynamisch.

Kolb onderscheidt vier leerstijlen: doener, beslisser, denker en bezinner. Elke stijl heeft bepaalde leerkenmerken. Deze worden genoemd en toegelicht in tabel 0.1.

Bepaal je eigen leerstijl

Bij *Nieuw Geluid* hoort een eigen website: nieuwgeluid.noordhoff.nl. Ga naar deze website en maak daar de leerstijlentest van Kolb.

TABEL 0.1 Leerstijlen

Leerstijl met de kenmerken	Symbool leerstijl	Didactische werkvorm	Symbool werkvorm
<p>Doener</p> <p>De doener past zich gemakkelijk aan nieuwe situaties aan, en is goed in het daadwerkelijk uitvoeren van plannen en het aangaan van experimenten. Een doener durft risico te nemen. Bij de doener gaat het om een combinatie van actief experimenteren en concreet ervaren. Interesse is bij de doener vaak intuïtief en impliciet gericht op actie en nieuwe ervaringen. Didactische werkvormen: uitvoeren van plannen, dingen maken, interviews afnemen, samenwerken en spelen.</p>		Spel	
		Interview	
		Praktijkopdracht	
		Media	
<p>Beslisser</p> <p>De beslisser onderscheidt zich door daadkracht te tonen. De beslisser is goed in het maken van keuzes en kan deze vertalen in plannen. Hij is in staat ideeën te vertalen naar de praktijk.</p> <p>Didactische werkvormen: uitproberen van methoden, presenteren en demonstreren, uitvoeren van gestructureerde opdrachten, houdt van praktijk en improviseren, keuzes maken en knopen doorhakken.</p>		Methode uitproberen	
		Presentatie	
		Ontwerpen	
<p>Denker</p> <p>De denker excelleert in het observeren van activiteiten en is in staat om logisch te redeneren. De denker is gevoelig voor de logica van theorieën, en is gericht op abstracte begrippen en concepten. Zit er een rode draad in het verhaal? Licht er een algemene stelling in besloten? De denker is volgens Kolb een combinatie tussen het reflectief observeren en het abstract conceptualiseren. Interesse toont de denker vooral in schoonheid en volledigheid van modellen. Didactische werkvormen: vragen stellen, achtergrondinformatie, samenvatting maken, debatteren, verschijnselen ordenen en integreren.</p>		Vraag stellen	
		Debatteren	
		Achtergrondinformatie (verdieping)	
<p>Bezinner</p> <p>Bezimmers blinken uit in het genereren van ideeën. Het voorstellingsvermogen van de bezinner is groot. De bezinner, ook wel dromer genoemd, is geïnteresseerd in culturen en toont beeldingskracht. Hij denkt na over de waargenomen werkelijkheid. Bezinnen is een combinatie tussen het concreet ervaren en reflectief observeren. Reflecteren op handelingen, om vervolgens vanuit verschillende standpunten hiernaar te kijken. Didactische werkvormen: groeps gesprekken, verdiepen in verhalen, interesse in culturen, collage maken, reflecteren op aangeboden materiaal, gedachten en gevoelens verwoorden.</p>		Collage maken	
		Reflecteren	
		Groepsgeprek voeren	

DEEL 1

Het kerndeel: kennisbasis muziek op de pabo

- 1 Muziekonderwijs algemeen 17**
- 2 Creativiteit en muziek 39**
- 3 Klank-vorm-betekenismodel 59**
- 4 Structuur van het vak muziek 101**
- 5 Muziek en de leerlingen 177**
- 6 Samenhang van muziek met andere vakken 207**

In deel 1 van *Nieuw Geluid* onderzoekt de student het kerndeel van de Kennisbasis. We kijken eerst naar de betekenis van muziek voor de samenleving (hoofdstuk 1). In hoofdstuk 2 wordt de verhouding tussen creativiteit besproken. Vervolgens gaan we in op de inhoud van muziek in de vorm van het KVB-model (hoofdstuk 3). Hoofdstuk 4 gaat over de vijf domeinen van het vak muziek. In hoofdstuk 5 leert de student het verband te beargumenteren tussen muzikale ontwikkeling en algemene ontwikkeling. Tot slot bekijken we in hoofdstuk 6 de samenhang van muziek met de andere vakken.

muziek geeft mij een dubbel gevoel: soms kan ik er geen genoeg van krijgen en andere keren heb ik er geen behoefte aan. het hangt van de dag af, hoe ik me voel.

alle liedjes van Christina Aguilera geven mij een sterk gevoel. klassieke muziek zorgt voor rust bij mij: een fijn gevoel.

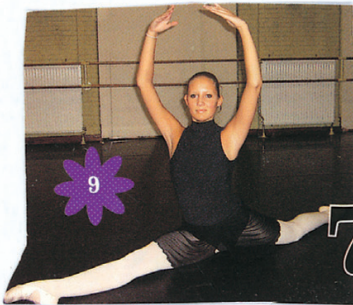

concerten bezoek ik bijna nooit, veel te druk. vanaf de bank ben ik er dol op.

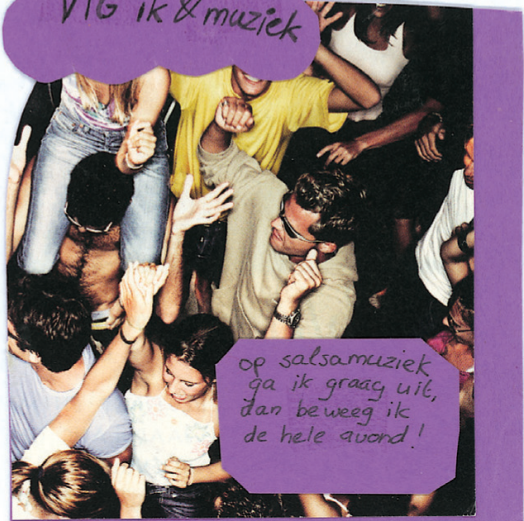

ik luister elke dag naar de radio, lekker divers.

Mandy W.
V16 ik & muziek

Jarenlang heb ik op jazzballet gezeten, nu nog ben ik gek op "dansmuziek."

op salsamuziek ga ik graag uit, dan beweeg ik de hele avond!

1

Muziekonderwijs algemeen

- 1.1 Functies en betekenis van muziek in de samenleving
- 1.2 Bijdrage muziek aan leren en ontwikkeling
- 1.3 Kerndoelen, VVE en VO
- 1.4 Samenvatting

In dit eerste hoofdstuk kijken we naar muziekonderwijs in het algemeen. In paragraaf 1.1 komen de functies en betekenis van muziek in de samenleving aan de orde. Hierin benoem je de verschillende functies en betekenissen van muziek in de samenleving en je leert dit aantonen met voorbeelden. In paragraaf 1.2 krijg je inzicht in de manier waarop muziek een bijdrage levert aan het leren en de ontwikkeling van leerlingen en leer je dit verwoorden. Paragraaf 1.3 geeft inzicht in de bijdrage die muziek levert aan de realisatie van de kerndoelen voor het basisonderwijs. Ook krijg je zicht op het muziekonderwijs dat plaatsvindt voordat kinderen naar de basisschool gaan en welke richting het muziekonderwijs krijgt als de kinderen juist de basisschool verlaten.

De samenvatting (paragraaf 1.4) staat op de website.

1.1 Functies en betekenis van muziek in de samenleving

1

‘De student kan verschillende functies en betekenissen van muziek in de samenleving benoemen en kan dit aantonen met voorbeelden.’

Bron: Meijerink, H. (2012). *Een goede basis*

De betekenis van muziek voor mensen is enorm. Waar je ook komt in de wereld, op iedere plek hoor je muziek. Muziek doet iets met mensen en geeft hun dan een gevoel; je wordt er bijvoorbeeld vrolijk of verdrietig van. Onder ‘betekenis’ verstaan we dat muziek iets met mensen doet en dat mensen iets met muziek doen. Naast betekenis is ook de functie van muziek voor mensen belangrijk. Op een begrafenis klinkt muziek en ook op een bruiloft. Bij deze rituelen heeft muziek een functie. Ze horen erbij en zijn onlosmakelijk met deze processen verbonden. We hebben ze als mensen nodig. Deze paragraaf gaat over die functies en betekenis van muziek voor mensen in de samenleving. We onderscheiden drie perspectieven. Het betreft hier de betekenis en functie van muziek voor mensen vanuit het perspectief van:

- 1 leerstof
- 2 onderzoek
- 3 muzikaliteit

In de leerstofbeschrijving voor het vak muziek in het basisonderwijs kom je vaak de ‘betekenis van muziek voor mensen’ tegen. Dit perspectief geeft aan hoe je de begrippen betekenis en functie vertaalt naar de leerstof voor het kind.

In het perspectief van onderzoek wordt ingegaan op de functies van popmuziek bij jonge mensen, zoals ze zijn onderzocht door de wetenschapper Tom ter Bogt.

Tot slot biedt het perspectief van muzikaliteit inzicht in de manier waarop muzikaliteit zich verhoudt tot de domeinen van het vak muziek. Je krijgt hier ook zicht op je eigen muzikaliteit en wat dat vervolgens zou kunnen betekenen voor je onderwijs.

Hierna volgt een toelichting op elk perspectief.

1.1.1 Betekenis en functie vanuit het perspectief van de leerstof

In de leerstof voor het vak muziek in het basisonderwijs staat beschreven met welke inhouden kinderen in aanraking komen. Kinderen leren deze betekenis en functie ervaren in diverse vormen van muzikaal gedrag. Je kunt onder meer denken aan het zingen van liederen met een specifieke betekenis, en het bespelen van instrumenten bij speciale gelegenheden waar muziek een functie heeft, zoals een feest of ceremonie. Daarnaast maken kinderen kennis met functie en betekenis door te luisteren naar diverse soorten muziek.

In de betekenis en functie van muziek vanuit het perspectief van de leerstof komt met name naar voren dat muziek iets kan vertellen en uitbeelden over de omgeving, over mensen en dieren, over gebeurtenissen, over de

stemming van mensen en de sfeer van een situatie. Daarnaast heeft iedere muziek voor ieder mens een persoonlijke en eigen betekenis. De functie die muziek heeft, kan zowel praktisch als psychologisch zijn. Je ziet deze indeling terug in tabel 1.1. De uitleg van deze begrippen zal worden gedaan aan de hand van verschillende luisterfragmenten.

TABEL 1.1 Betekenis en functie vanuit het perspectief van de leerstof

Betekenis / Functie	Facet	Voorbeeld
Programmuziek	Omgeving	Geluiden en bewegingen uit de natuur, van machines
	Mensen en dieren	Historische figuren, heksen, tovenaars, karaktertekening van dieren
	Gebeurtenissen	Oorlogen, persoonlijke belevenissen, sprookjes, jacht
	Stemming en sfeer	Vrolijkheid, angst, dreiging, sentiment, macht, verdriet
Eigen betekenisgeving	Associaties, eigen gevoelens	
Functies van muziek	Praktisch	Sociaaleconomisch, activiteitenfunctie
	Psychologisch	Ontspanning, verbinding, status, decoratief, illustratief, ideologisch, technisch, status, gelding

Bron: R. van der Lei e.a. (2010), *Kennisbasis muziek*

In paragraaf 3.4 wordt het begrip betekenis verder uitgelegd vanuit het perspectief van het KVB-model.

1.1.2 Functies van popmuziek bij jonge mensen

Je hebt inmiddels kennism gemaakt met de betekenis en functie van muziek voor mensen vanuit het perspectief van de leerstof. Het volgende perspectief waar we op ingaan, is dat van onderzoek. Tom ter Bogt (1956) is een Nederlandse cultuurpsycholoog; hij wordt ook wel een popprofessor genoemd. Hij onderzoekt onder meer wat de betekenis van popmuziek voor jongeren is.

Er zijn diverse redenen te noemen waarom popmuziek belangrijk is voor jongeren. Dit houdt volgens ter Bogt, in het artikel *(Un-)Cool: de muzieksmaak van jonge mensen in Nederland*, voor het grootste deel verband met de functie die muziek heeft. Het artikel is verschenen naar aanleiding van de conferentie *Harmonie en gedrag* in 2006.

Ter Bogt onderscheidt vijf functies van popmuziek:

- 1 verbeteren van de stemming
- 2 verdrijven van verveling
- 3 verschaffen van kennis over de wereld
- 4 vorming van de eigen identiteit
- 5 beïnvloeding van de sociale identiteit

Ad 1 Verbeteren van de stemming

De eerste en belangrijkste functie van popmuziek is stemmingsverbetering. Muziek kan je opgewekter maken en energie geven. Bij elke willekeurige sociale ontmoeting van mensen speelt muziek een rol en het stimuleert het verbeteren van de stemming.

Ad 2 Verdrijven van verveling

Het verdrijven van verveling wordt als tweede functie van popmuziek aangegeven. Denk maar eens aan lopendebandwerk. Negen van de tien keer schalt de muziek hierbij luid uit de boxen. Je wordt zo in ieder geval niet direct geconfronteerd met de eentonigheid van het werk. Monotonie kan de reden zijn waarom veel jongeren muziek hebben aanstaan tijdens het maken van huiswerk.

Ad 3 Verschaffen van kennis over de wereld

Tom ter Bogt in hetzelfde artikel:

‘Vooral fans van de genres heavy metal en rap nemen teksten van hun favoriete artiesten serieus als een weerspiegeling van hun eigen wereldbeeld en/of als bron van kennis over de wereld.’

Popmuziek is een vorm van communicatie. Het vertelt je dan ook erg veel, zowel op het vlak van klank en vorm als op het vlak van betekenis. Daarnaast kun je muziek als bron zien van kennis over de wereld.

Ad 4 Vorming van de eigen identiteit

‘Popmuziek is een “badge” voor die eigen identiteit. Smaak is een middel om anderen te laten zien wie je bent en tot welke groep je behoort.’

Ter Bogt

Popmuziek vervult een rol bij de vorming van de identiteit van jonge mensen. Muziek geeft hun een gezicht en zeker straks op de middelbare school hebben jongeren dat nodig. Het vergroot hun aanzien, zelfvertrouwen en imago. Ze identificeren zich met de teksten van hun favoriete muziek of de persoon van de artiest die boodschappen uitdraagt.

Ad 5 Beïnvloeding van de sociale identiteit

Naast de eigen identiteit wordt ook de sociale identiteit genoemd. Het begrip identiteit benadrukt in dit verband het gemeenschappelijke van muziek. Op wat voor manier dan ook, je doet het samen met anderen. Je kunt popmuziek als medium zien in het kader van het vormen van groepen en vrienden. Muziek beïnvloedt de totstandkoming van groepen mensen en in bredere zin ‘jeugdculturen’. Bepaalde groepen mensen horen bij elkaar of gaan bij elkaar horen en muziek versterkt de solidariteit.

Functies van popmuziek in het onderwijs

Vanuit het perspectief van het beroep van leerkracht is het zinvol om kennis te nemen van de functies van popmuziek. Om de ontwikkeling van kinderen te stimuleren, kun je allerlei middelen gebruiken. Popmuziek draagt bij aan het verwerven van kennis over de wereld. Dat is een belangrijk gegeven, waar je voor de klas je voordeel mee kunt doen. Ook vanuit pedagogisch oogpunt is het goed om te weten dat popmuziek zowel de eigen als de sociale identiteit beïnvloedt.

Als leerkracht zorg je voor een veilige leeromgeving waarin kinderen zich ontwikkelen en leren samenwerken. Volgens de pedagogische en vakdidactische competentie van de SBL gaat het hierbij om het volgende (onderwijsportaal.nl):

‘De leraar basisonderwijs heeft kennis van processen van identiteitsvorming, zingeving en waardenontwikkeling bij het jonge en oudere kind én van de culturele bepaaldheid daarvan en hij weet welke consequenties hij hieraan moet verbinden voor zijn handelen.’

De muzikale smaak van kinderen zegt veel over hun identiteit en biedt toegang tot groepen mensen. Als in een klas de groepscohesie ver te zoeken is, geeft het in kaart brengen van de muzikale smaak van kinderen, zowel vakinhoudelijk als pedagogisch, zinvolle informatie. Muziek kan de groepscohesie in positieve zin stimuleren. Zo kun je, naast het verzorgen van muziekonderwijs waarmee je bijdraagt aan het realiseren van de kerndoelen, popmuziek inzetten als pedagogisch middel ten behoeve van de algemene identiteitsontwikkeling van kinderen.

Muziekonderwijs betekent breed oriënteren op diverse culturen

In de samenleving maken kinderen kennis met allerlei muziekstijlen. Popmuziek is één type muziekstijl. Er zijn er gelukkig nog een hoop meer. Ze komen met verschillende stijlen in aanraking via de computer, videoclip, televisie, hun vrienden, familie en de culturen die ze tegenkomen. Het muziekonderwijs op de basisschool helpt kinderen om hiermee om te gaan en bereidt hen voor zich hierin te oriënteren. We willen kinderen leren genieten en leren deelnemen aan allerlei muziekculturen. Het muziekonderwijs streeft ernaar om in het onderwijsaanbod kinderen in aanraking te laten komen met de muziek die we in de samenleving terugzien: popmuziek, jazz, wereldmuziek, klassieke muziek, enzovoort. De oriëntatie op muziek bereidt kinderen voor op het deelnemen aan de muziek die ze in de wereld tegenkomen.

1.1.3 Betekenis en muzikaliteit van mensen in de samenleving

Wanneer je het begrip muzikaliteit gaat onderzoeken, zul je er achter komen dat de samenleving waarin je leeft van grote invloed is op de ontwikkeling ervan. We hebben muzikaliteit nodig om de betekenis en rol van muziek in de samenleving te ervaren.

Als we aan pabostudenten vragen ‘in hoeverre ben jij muzikaal?’, kijken velen van hen met gefronste wenkbrauwen: ‘Ik muzikaal? Nee, of toch wel? Hoe dan?’

Muzikaliteit is een vermogen dat voor álle mensen is weggelegd. Iedereen is per definitie muzikaal. Slechts 2 procent van de mensen heeft lage muzikale vaardigheden (Gordon, 1990). Dit betekent dat er geen enkel niet-muzikaal persoon bestaat, net zoals er geen enkele niet-intelligente persoon bestaat. Elk mens beschikt over muzikale vaardigheden en een zekere muzikaliteit. Het is voor elk mens mogelijk om zijn muzikaliteit te ontwikkelen. De meeste mensen zullen over een gemiddelde muzikaliteit beschikken, net zoals de meeste mensen over een gemiddelde intelligentie beschikken. De omgeving waarin je opgroeit en de mensen die daarin een belangrijke rol hebben (gehad), zijn van groot belang voor de muzikale ontwikkeling.

TUSSENVRAAG 1.1

Benoem voor jezelf verschillende functies en betekenissen van muziek in de samenleving en toon dit aan met voorbeelden.

TUSSENVRAAG 1.2

In hoeverre herken je de vijf functies van popmuziek bij jezelf? Stel een top 5 voor jezelf op en vergelijk deze met die van een medestudent.

TUSSENVRAAG 1.3

Beschrijf aan de hand van het muzikaliteitsprofiel in hoeverre een medestudent en jijzelf muzikaal zijn.

TUSSENVRAAG 1.4

Maak met behulp van tabel 1.3 een muzikale tijdlijn van je leven tot nu toe. Laat zien wat je hebt gedaan op muzikaal vlak, welke muziekstukken voor jou van grote betekenis zijn geweest en wie je ontwikkeling heeft gestimuleerd. Geef ook aan hoe je de verdere ontwikkeling zou willen zien.

TABEL 1.3 Muzikale tijdlijn

Leeftijd	0-5	10	15	20	25	Enz.
Zingen
Luisteren naar muziek
Spelen op instrumenten
Bewegen en muziek
Lezen en noteren van muziek
Betekenisvolle muziek
Wie?

1.2 Bijdrage muziek aan leren en ontwikkeling

‘De student kan de specifieke bijdrage van het vak muziek aan het leren en ontwikkelen van leerlingen verwoorden en kan deze illustreren aan de hand van voorbeelden.’

In deze paragraaf gaan we in op twee publicaties die zichtbaar maken hoe muziek een bijdrage levert aan het leren en het zich ontwikkelen van leerlingen. Mark Mieras heeft verschillende onderzoeken op een rij gezet waarin duidelijk wordt wat de invloed is van muziek op de kindhersenen. Daarnaast is er veel onderzoek verricht in hoeverre muziekonderwijs bijdraagt aan het 'slimmer' worden van kinderen.

1.2.1 Muziek en de kindhersenen (Mieras)

Mark Mieras is fysicus en wetenschapsjournalist, gespecialiseerd in hersenonderzoek. Hij heeft literatuurstudie gedaan naar het onderzoek naar de effecten van muzikale training bij kinderen. Uit onderzoek blijkt volgens Mieras dat zingen en muziek maken belangrijk zijn voor de ontwikkeling van de jonge hersenen bij kinderen. Muzikale training beïnvloedt diverse functies en heeft een gunstige ontwikkeling op diverse leergebieden.

'Muziek is een belangrijk onderdeel van onze cultuur. Kinderen in aanraking brengen met muziek is daarom waardevol. Maar muziek is meer dan dat. Zingen en muziek maken zijn instrumenten voor de ontwikkeling van jonge hersenen.'

Bron: Mark Mieras, 2011

Samengevat komt het erop neer dat muzikale training de volgende drie eigenschappen heeft:

- 1 Muzikale training beïnvloedt functies, zoals luisteren, taalverwerving, leesvaardigheid en emotionele intelligentie.
- 2 Muzikale training ondersteunt de behandeling van dyslexie.
- 3 Intensievere muzikale training verbetert de concentratie en verhoogt de integratie van hersendelen.

1 Muzikale training beïnvloedt functies

Wanneer je naar iets of iemand luistert, filteren en bewerken de hersenen de informatie uiteindelijk zodanig dat die een bepaalde betekenis krijgt. Dit is een ingewikkeld proces. Stel je voor dat iemand tegen je spreekt. Het luisteren is dan een actief proces waarbij woorden en letters worden onderscheiden om uiteindelijk begrip te krijgen van wat er precies gezegd wordt. Dit proces van taalverwerking en horen ontwikkelt zich gedurende de kindertijd sterk onder invloed van muzikale training. Wanneer kinderen gericht speelse oefeningen krijgen om te luisteren naar muziek en muziek te maken, zal de ontwikkeling van de taalverwerking en het horen gunstig beïnvloed worden. Ook zijn de hersenen na muzikale training beter in staat om de ruis uit het geluid weg te filteren en zich te richten op de informatie in het geluid. De functies van het luisteren en taalverwerken worden dus verbeterd bij muzikale training. Dit geldt ook voor de emotionele ontwikkeling van het kind. Uit onderzoek blijkt dat hoe eerder de muzikale training van het kind in zijn jeugd begint, hoe beter de hersenen zich op de emotie richten. Deze ontwikkeling stimuleert de functie om het begrip van emoties bij andere mensen aan te leren voelen en is daarmee belangrijk voor de sociale ontwikkeling van het kind.

'Emotionele intelligentie

Wie zich muzikaal ontwikkelt traint zijn auditieve systeem om de relevante informatie uit geluid te filteren en de ruis te onderdrukken. Musici zijn bijvoorbeeld veel gevoeliger voor boventonen, waarin de melodie, de belangrijkste inhoud van een muziekstuk, meestal zit. Maar ook in natuurlijke geluiden als babygehuil zeven de muzikaal getrainde hersenen er de meest informatierijke fragmenten uit. Beroepsmusici hebben daardoor veel minder informatie nodig om de code te breken en de essentie van de boodschap eruit te pikken. De emotie in stemgeluid zit vaak verborgen in fragmenten van niet meer dan 50 milliseconde. Muzikaal getrainde hersenen pikken die fragmenten er feilloos uit. Hoe vroeger die muzikale training van de proefpersoon in diens jeugd begon, hoe beter de hersenstam zich op de emotie richt: een belangrijke voorwaarde om de emotie van mensen soepel aan te voelen. Zo stimuleert muziek dus de emotionele intelligentie.'

Bron: Mark Mieras, 2011

2 Muzikale training ondersteunt de behandeling van dyslexie

Kinderen met ontwikkelingsstoornissen hebben vaak taalproblemen. Ongeveer 20 procent van de kinderen heeft problemen met het leren lezen en schrijven. Kinderen met deze problemen hebben vaak ook moeite met luisteren. De hersenen maken opvallend veel fouten bij het onderscheid van klanken zoals 'ba', 'da' en 'ga'.

'Goed kunnen luisteren is essentieel om goed te leren lezen. De klanken in de taal zijn bewegelijk en lopen vaak in elkaar over: de ene 'o' en de andere 'o' kunnen flink van elkaar verschillen terwijl verschillende letters (de 'o' en de 'oe' bijvoorbeeld) in klank juist dicht bij elkaar kunnen liggen. Een kind dat start met lezen moet leren de juiste klankgrenzen te trekken.'

Bron: Mark Mieras, 2011

Slecht luisteren brengt kinderen op een dwaalspoor. Ze kunnen hiermee de rest van hun leven blijven worstelen. In dit geval kan een relatief korte muzikale training van een half jaar het luisteren flink verbeteren en dus helpen om het probleem op te lossen.

'Muziek traint kanalen in de hersenen die een belangrijke rol spelen bij leren lezen. Tijdens de basisschool zijn de betrokken hersendelen sterk in ontwikkeling en daardoor extra gevoelig voor de training. Juist in deze periode kan muziek daarom optimaal bijdragen aan leesprestaties en emotionele intelligentie.'

Bron: Mark Mieras, 2011

Zoals je uit het voorgaande citaat kunt opmaken, is juist de basisschoolperiode de gevoelige periode waarin muziek kan bijdragen aan de bevordering van lezen en de emotionele intelligentie. Je vindt hierna in les 1.1 een

voorbeeld van hoe je als leerkracht spelenderwijs bij het jonge kind met een spel een begin kan maken met het bewegen en het luisteren naar muziek. Onder het jonge kind verstaan we de leeftijdsgroep tussen ongeveer 4 en 8 jaar oud.

1

IEDEREEN IS MUZIKAAL

In het boek *Iedereen is muzikaal* laat de wetenschapper Henkjan Honing zien dat ieder mens muzikaal is. Hoewel muzikaliteit door velen als een bijzonder talent gezien wordt, vindt hij dat alle mensen de belangrijkste bouwstenen voor muzikaliteit hebben. Muzikaliteit is volgens hem voor een groot deel gebaseerd op vaardigheden die bij iedereen vanaf de geboorte aanwezig zijn, zoals het herkennen en waarderen van melodieën en ritmes. Volgens Henkjan Honing zijn de gevoeligheid voor het onderscheiden en waarderen van muziek, samen met maatgevoel en relatief gehoor, de fundamentele van muzikaliteit.

Hij geeft aan dat ieder mens over luistervaardigheden beschikt. Hij geeft een voorbeeld van onderzoeksresultaten waaruit blijkt dat pasgeboren baby's gevoel hebben voor ritme, kleuters de maat houden en volwassenen een feilloos gevoel hebben voor timing. Op die manier ziet hij iedere luisteraar als zijn eigen muzikale expert.

LES 1.1 LUISTEREN IS JE OREN OPEN ZETTEN (JONGE KIND)

Nadine is met haar kleutergroep naar het speelokaal gegaan. Zij weet dat sommige kinderen de ruimte groot vinden en dat is best een beetje eng. Daarom start ze met een oefening om wat grip op die ruimte te krijgen. Ze pakt de trom en slaat in een rustig tempo. De bedoeling is dat de kinderen in de maat gaan lopen en stoppen wanneer het geluid van de trom stopt. Tot haar verbazing zijn er maar enkele kinderen die reageren en werkelijk stilstaan wanneer de trom stil is. Nadine observeert en ziet dat de kinderen meer met elkaar bezig zijn, door de ruimte sjouwen en helemaal niet luisteren. Tja, wat nu?

Ze vraagt alle kinderen stil te gaan staan en legt uit: 'We doen een spel. Jullie moeten goed naar de trommel luisteren: als de trommel stil is, staan alle kinderen stil en wie nog doorloopt, is af. Die moet op de bank zitten'. De kinderen snappen het. Ze kijken afwachtend en de trom begint. Iedereen loopt en wanneer de trom stil is, staan bijna alle kinderen stil. Mike, Mirthe en Ferdinand lopen toch nog een stukje door. Zij moeten naar de bank, maar ze mogen helpen om te kijken wie ook niet op tijd stilstaat. Het wordt spannender, de volgende keren zijn nog een paar kinderen af, maar daarna luisteren ze allemaal heel goed. De kinderen van de bank mogen weer meedoen en zelfs als juf Nadine de trom sneller laat klinken en daarna ook nog een huppelritme speelt, staat iedereen toch op tijd stil! Alle oren zijn nu open.

3 Intensievere muzikale training verbetert de concentratie en verhoogt de integratie van hersendelen

Een veelgehoorde klacht van leerkrachten is dat kinderen steeds meer moeite hebben zich goed te concentreren. 'Kunnen de kinderen van tegenwoordig zich minder goed concentreren?' Wanneer kinderen regelmatig muziekonderwijs krijgen, zullen de leerattitude en het geheugen zich in positieve mate sterk ontwikkelen. Kinderen volgen bijvoorbeeld met meer gerichte aandacht diverse vakken. Ze hebben ook een langere spanningsboog en zijn daardoor langer geconcentreerd. De concentratie geeft aan hoe lang en hoe intensief iemand zijn aandacht op iets kan vestigen. Bij concentratie wordt een relatie gelegd tussen de aandacht en de leerstof. Hoe komt het nou dat muziek de ontwikkeling van een langere spanningsboog met zich mee kan brengen?

Het musiceren doet een krachtig beroep op die spanningsboog en daarbij is ook een goed werkgeheugen behulpzaam. Bovendien stimuleert musiceren het oplossen van problemen. Dit verklaart volgens Mieras het bescheiden, maar significante effect van muzikale training op IQ-scores, dat werd aangetoond met uitgebreid onderzoek waarbij kinderen van 6 jaar werden ingedeeld in groepen. Elke groep kreeg een jaar lang zang-, piano- of dramalessen, behalve een controlegroep met kinderen die niets extra's kregen. Hun IQ werd vooraf en achteraf gemeten. De muzikaal getrainde kinderen ontwikkelden een bescheiden voorsprong in intelligentie op de rest. Het blijkt onduidelijk te zijn in welke mate de voorsprong blijft groeien als de lessen langer dan een jaar worden voortgezet.

Het onderzoek laat ook zien dat muziek tegelijkertijd een beroep doet op allerlei hersenonderdelen. Wanneer mensen op wat voor manier dan ook muzikaal gedrag vertonen, spelen diverse processen een rol. Het betreft hier onder meer het luisteren, het kijken, het bewegen en het ondergaan van diverse emoties en gevoelens. Juist omdat die processen zich vaak tegelijkertijd afspelen, verhoogt muziek de integratie van hersendelen. Het is volgens Mieras overigens niet makkelijk om precies aan te geven wat die integratie van hersengebieden precies oplevert. Het is in ieder geval in verband gebracht met eigenschappen als creativiteit, het associatief denken en verbeeldingskracht. Bovendien zou een voorspoedige integratie bijdragen aan het vlot leren lezen.

‘Muzikale training draagt bij aan de integratie van de hersenen. Die integratie ontwikkelt zich gedurende de kindertijd. Vooral samen musiceren of zingen stimuleert de integratie, denken onderzoekers. Beroepsmuzici gebruiken ook hun ogen om goed te kunnen luisteren naar het spel van hun collega’s – zien hoe de strijkstok beweegt helpt hen om beter naar vioolmuziek te kunnen luisteren. Het combineren van ogen en oren komt ook van pas tijdens een gesprek: muzici zijn betere liplezers. Andere studies hebben aangetoond dat vroege muzikale training bij kinderen het voorste deel van de hersenbalk laat groeien.’

Bron: Mark Mieras, 2011

1.2.2 Muziek maakt slim

Volgens veel onderzoeken maakt het bespelen van een muziekinstrument je slimmer. Zo zouden bijvoorbeeld kinderen beter presteren op IQ-tests direct na het volgen van een muziekles. In de Verenigde Staten is onderzoek gedaan naar het Mozarteffect en het Schuberteffect. Men heeft onderzocht hoe muziek de intellectuele ontwikkeling van kinderen beïnvloedt. Zo ontstond de gedachte dat luisteren naar Mozart of Schubert de hersenen van kinderen stimuleert en helpt ontwikkelen.

Ook in Europa is interessant onderzoek gedaan. De Duitse professor Bastian was de leider van een zes jaar durend wetenschappelijk onderzoek dat aan het eind van de vorige eeuw plaatsvond. Het rapport werd in 2000 gepubliceerd en is bekend geworden onder de naam ‘Muziek maakt slim’. Dit onderzoek heeft zich met name gericht op het meten van de verschillen in leerprestaties tussen scholen (onderzoeksgroep) waar kinderen grondig muziekles kregen en scholen (controlegroep) waar dat niet gebeurde. Er was dus sprake van een vergelijking tussen scholen waar kinderen wel en scholen waar geen muziekonderwijs plaatsvond. De scholen in de onderzoeksgroep kregen wekelijks twee uur muziekles. Ook leerden de kinderen daarnaast individueel of in groepsverband een instrument bespelen. Enkele conclusies uit het onderzoek van Bastian zijn:

- Kinderen op scholen met goed muziekonderwijs hebben een hoger IQ in vergelijking met kinderen op scholen zonder muziekonderwijs.
- Het samen musiceren bevordert het sociaal gedrag en daarmee de sociale cohesie in de groep, waardoor de schoolprestaties worden bevorderd.
- Muzikale vorming helpt kinderen met concentratieproblemen.

In les 1.2 zie je terug hoe een leerkracht de concentratieontwikkeling van kinderen stimuleert met relatief eenvoudige klapoefeningen.

LES 1.2 VOORKLAPPEN EN NAKLAPPEN (OUDERE KIND)

In groep 6 wordt regelmatig echo geklapt. Soms is dat om een moeilijk stukje van een liedje te oefenen, soms is dat voorbereidend op een ritmische begeleiding, maar ook tussen de lessen door, even ter afwisseling, wordt dit regelmatig gedaan. De kinderen zijn er goed in en kunnen ook steeds langere ritmes naklappen.

Vandaag daagt meester Nico de kinderen verder uit. Hij zegt: 'Jullie mogen mij naklappen, maar in die tijd klap ik weer een nieuw ritme. Dat klap je dan daarna weer.' Dat klinkt ingewikkeld.

Hij begint niet te moeilijk. Hij klapt vier maal in een maat van vier tellen. De kinderen klappen het na. Daarna maakt hij hetzelfde ritme, maar dan op zijn benen. Dat lukt ook prima. Zo wisselt hij eerst een paar keer met de bodysounds. Als dat allemaal goed verloopt, maakt hij het ritme iets moeilijker (uitschrijven: X X xx X) en meteen daarna herhaalt hij het eerste ritme weer.

De kinderen kijken en luisteren geconcentreerd en klappen, stampen en petsen de gevraagde ritmes na.

In een volgende les herhaalt hij het spel en maakt het nog een beetje moeilijker. Gaandeweg zijn de kinderen in staat om steeds lastiger ritmes na te klappen terwijl intussen het volgende al aangegeven wordt. Als variant worden ook de kinderen zelf ingeschakeld om voor te doen. Meester Nico merkt dat de kinderen na het spel steeds goed aan het werk gaan en daarvoor ook goed de concentratie kunnen opbrengen.

TUSSENVRAAG 1.5

Vorm met ongeveer vijf studenten een groep. Oefen met elkaar les 1.1 door iedere student steeds een beurt te geven met klappen.

1.3 Kerndoelen, VVE en VO

'De student kan aangeven welke bijdrage het vak muziek kan leveren aan de realisatie van de kerndoelen voor het primair onderwijs en hoe dit aansluit bij de voorschoolse ontwikkeling en de kerndoelen voor kunst en cultuur in het voortgezet onderwijs.'

Bron: Meijerink, H. (2012). *Een goede basis*

Het Nederlandse onderwijs wordt gekenmerkt door vrijheid. Er zijn tal van onderwijsvormen. In elke onderwijsvorm heeft muziek een bepaalde plaats. Als je bijvoorbeeld kijkt op de website van een willekeurige vrijeschool, dan heeft muziek een belangrijke plaats. Elke onderwijsvorm heeft zijn eigen filosofie over de organisatie en invulling van het muziekonderwijs.

Op de site van de vrijeschool Assen staat bijvoorbeeld het volgende:

‘Muziek is het dragende element van de school. Het komt overal terug. De kinderen leren uiteindelijk een rijk repertoire aan liederen. Dagelijks wordt er gezongen. Ook door de leerkrachten. Zij oefenen elke ochtend aan hun repertoire. Voor de kinderen in de hogere klassen is er ook een kooruur ingericht. Hier zingen ze meerstemmig.’

Bron: vrijeschoolassen.nl

Aan de orde komen nu achtereenvolgens de voor- en vroegschoolse educatie (VVE), de onderbouw, de middenbouw en de bovenbouw. Ten slotte gaan we in op de kerndoelen en hoe dit aansluit bij het voortgezet onderwijs.

1.3.1 Voor- en vroegschoolse educatie

Elk mens heeft van jongs af aan ervaring met muziek en die begint al voor de geboorte. In de eerste jaren van hun leven maken kinderen een enorme ontwikkeling door; de snelheid van die ontwikkeling staat in scherp contrast met die op latere leeftijd. In hoog tempo ontwikkelt het kind kennis, vaardigheden en attitudes waarmee het de wereld kan ontdekken en waarmee het ook het fenomeen muziek kan exploreren.

Marijke Albers en Marjanka van Maurik hebben voor het vroeg- en voor-schoolse educatieprogramma *Piramide* de muzikale ontwikkeling van jonge kinderen in kaart gebracht. Voor- en vroegschoolse educatie (VVE) houdt in dat kinderen op jonge leeftijd meedoen aan educatieve programma's. Deze programma's starten in een voorschoolse voorziening, zoals de peuterspeelzaal of de kinderopvang, en lopen door tot in de eerste twee groepen van de basisschool. Het programma neemt een aantal dagdelen per week in beslag. Albers en Van Maurik zijn uitgegaan van een gemiddeld bereik in een optimale situatie. Dit wil zeggen dat bij een regelmatig aanbod van muziekactiviteiten de beschreven resultaten door de overgrote meerderheid van de kinderen bereikt kunnen worden. Op deze manier is een kind optimaal in staat om muzikale ontdekkingen te doen.

Om de muzikale ontwikkeling door te kunnen maken, kan het helpen om een duidelijke opbouw in de activiteiten te realiseren. Bij een optimale ontwikkeling in voorschoolse educatie gaat het volgens Albers en Van Maurik om de totale ontwikkeling van kinderen vanaf de prenatale fase (dus voor de geboorte!) tot en met 6 jaar. Tabel 1.4 is een bewerking en een selectie van deze ontwikkeling (op de website staat de uitwerking van de hele tabel). Naast het muzikale ontwikkelingsgebied (waarneming van muziek, ontwikkeling van het muzikaal geheugen, enzovoort) is tevens zichtbaar welke muzikale gedragsvorm aan de orde is. Hiervoor zijn de letters L (luisteren), SZ (spelen en zingen), B (bewegen en muziek), S (spreken over muziek) en LN (lezen en noteren) gebruikt.

TABEL 1.4 Gemiddeld bereik bij optimale ontwikkeling in voorschoolse educatie volgens Albers en Van Maurik

Leeftijd	Ontwikkeling	Gemiddeld bereik bij optimale ontwikkeling	L	SZ	B	S	LN	Klank	Vorm	Betekenis
Prenataal (20e week)	Diffuse geluidswaarneming	Reageert op geluid met bewegingen	x		x			x		
Prenataal (eind zwangerschap)	Diffuse geluidswaarneming	Herkent stemmen van ouders. Schrikt van niet bekende geluiden (bijv. een blaffende hond)	(x)					x		
4 maanden	Geluidsbronnen opzoeken	Wendt blik in de richting van de geluidsbron en blijft aandachtig en geconcentreerd	x					x		
6 maanden	Ontwikkeling zingen	Reageert bij het horen van muziek met vocalen (geen herkenbare ritmische of melodische structuren)	x	x				x		
9 maanden	Waarneming van sfeer in muziek	Reageert op sfeer: laat zich troosten door rustige muziek en laat zich activeren door vrolijke muziek	x							x
1 jaar	Ontwikkeling maatgevoel	Tikt zelf de maat, beweegt op muziek, maar niet synchroon met de muziek; maatbeleving wordt actiever	x		x			x		
	Ontwikkeling zingen	Kan korte melodietjes (gebaseerd op het natuurlijke melodiepatroon van de moedertaal) nazingen; muzikaal geheugen is enigszins ontwikkeld	x	x				x	x	x
2 jaar	Waarneming en beleving van klank in muziek	Reageert spelend of bewegend op de tegenstelling 'wel muziek – geen muziek' Gehoorde muziek wordt vertaald in beweging, de bewegingen ondersteunen de muzikale waarneming (afstemming)	x		x			x		x

TABEL 1.4 Gemiddeld bereik bij optimale ontwikkeling in voorschoolse educatie volgens Albers en Van Maurik (vervolg)

Leeftijd	Ontwikkeling	Gemiddeld bereik bij optimale ontwikkeling	L	SZ	B	S	LN	Klank	Vorm	Betekenis
	Waarneming van vorm in muziek	Beleeft de vorm (nog) onbewust	x	x	x				x	
3 jaar	Waarneming, beleving en bewustwording van klank in muziek	Gaat bekende liedjes herkennen aan de melodie (toonhoogte en ritme) Herkent de klanken van verschillende instrumenten en kan ze nadoen (klankkleur) Kan muziekinstrumenten op gehoor identificeren, op plaatjes aanwijzen en benoemen (klankkleur)	x	x	x	x		x		
	Bewustwording klankeigenschappen	Kan reageren op de tegenstelling hard-zacht en deze ook zelf uitvoeren Langzaam-snel (kind kan op gehoorde muziek reageren)	x	x	x			x		
4 jaar	Belangstelling voor muziek	Heeft belangstelling voor muziek uit alle culturen en in allerlei stijlen	x							x
	Waarneming van betekenis in muziek	Kan verschillende sferen in muziek onderscheiden en bijpassende plaatjes zoeken	x				x			x

Bron: Vrij bewerkt en geselecteerd naar Albers & Van Maurik, 2012

1.3.2 Kerndoelen en het vak muziek

De kerndoelen voor het leergebied kunstzinnige oriëntatie en de toelichting daarop:

Door middel van een kunstzinnige oriëntatie maken kinderen kennis met kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld. Het gaat bij dit domein om kennismaking met die aspecten van cultureel erfgoed waarmee mensen in de loop van de tijd vorm en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan. Het gaat bij kunstzinnige oriëntatie ook om

het verwerven van enige kennis van de hedendaagse kunstzinnige en culturele diversiteit. Dit vindt zowel op school plaats, als via regelmatige interactie met de (buiten)wereld. Kinderen leren zich aan de hand van kunstzinnige oriëntatie open te stellen: ze kijken naar schilderijen en beelden, ze luisteren naar muziek, ze genieten van taal en beweging.

Kunstzinnige oriëntatie is er ook op gericht bij te dragen aan de waardering van leerlingen voor culturele en kunstzinnige uitingen in hun leefomgeving. Ze leren daarnaast zichzelf te uiten met aan het kunstzinnige domein ontleende middelen:

- Ze leren de beeldende mogelijkheden van diverse materialen onderzoeken, aan de hand van de aspecten kleur, vorm, ruimte, textuur en compositie.
- Ze maken tekeningen en ruimtelijke werkstukken.
- Ze leren liedjes en leren ritme-instrumenten te gebruiken als ondersteuning bij het zingen.
- Ze spelen en bewegen.

Waar mogelijk worden daarbij onderwerpen gebruikt die samenhangen met die uit andere leergebieden. Het onderwijs wordt zo meer samenhangend en mede daardoor betekenisvoller voor leerlingen. Maar voorop staat natuurlijk de authentieke bijdrage van kunstzinnige oriëntatie aan de ontwikkeling van kinderen.

De kerndoelen luiden als volgt (Ministerie van OCW, 2005):

- 54 De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om ermee te communiceren.
- 55 De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.
- 56 De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Bron: Minister van OCW, Maria van der Hoeven, Kerndoelen basisonderwijs, 2005

We informeren je over de kerndoelen die zijn uitgegeven in 2005 door de toenmalige minister van onderwijs. Afhankelijk van maatschappelijke ontwikkelingen kan het ministerie de kerndoelen bijstellen.

Op de website bij dit boek vind je altijd de actueelste kerndoelen. We lichten hierna de kerndoelen 54, 55 en 56 toe.

Kerndoel 54 Kunstactiviteiten

Kerndoel 54 doet een beroep op het deelnemen aan kunstactiviteiten. Voor muziek betekent dit kerndoel dat kinderen met name muziek leren gebruiken, uitdrukken en communiceren door aan muziekactiviteiten deel te nemen. Dat betekent dat kinderen leren:

- zingen
- spelen op instrumenten
- luisteren naar muziek
- bewegen
- lezen en noteren

Kerdoel 55 Reflecteren op kunst

Kerdoel 55 staat in dienst van kerndoel 54. Het is bedoeld om de kwaliteit van deelname aan kunstactiviteiten te verbeteren, door te reflecteren op hun eigen werk en dat van anderen.

Reflecteren suggereert het overdenken en weerspiegelen van muziekactiviteiten om uiteindelijk de kwaliteit daarvan te verbeteren. Het betekent dat iemand zichzelf een spiegel voorhoudt, zodat hij een objectief beeld krijgt van een bepaalde situatie. Het kan hierbij gaan om eenvoudige vragen: 'Je speelt een muziekstuk, wat hoor je en hoe kun je dit nog beter uitvoeren?' Kerndoel 55 blijft daarmee gericht op het verbeteren van kerndoel 54. Doel van het reflecteren is het vergroten van begrip en inzicht en het verbeteren van muzikaal gedrag. Kerndoel 55 brengt de reflectie op gang en verbetert op die manier de kwaliteit van het kunstzinnig proces. Het gebruik van audiovisuele middelen zoals mp3-spelers, telefoons en videocamera's ondersteunt het reflectieproces.

Kerdoel 56 Cultureel erfgoed

Kerdoel 56 biedt het leergebied kunstzinnige oriëntatie een inhoudelijk kader. Het uitgangspunt is hier dat kinderen zich bewust worden van hun cultureel erfgoed. Kinderen nemen deel aan kunstactiviteiten en op die manier verwerven ze kennis van het culturele erfgoed. De inhouden uit diverse culturen zijn gekoppeld aan het luisteren naar muziek, componeren van muziek, enzovoort. Hierdoor zijn kinderen uiteindelijk daadwerkelijk in staat om te functioneren in een maatschappij die gekenmerkt wordt door een diversiteit van culturen. Dat is dan ook de achterliggende gedachte van deze kerndoelen.

MUZIKAAL-CULTURELE KENNIS

'Wat je weet, dat is kennis' of 'kennis is iets dat in je hoofd zit en hoe meer er in je hoofd zit, hoe meer je weet!' Gelukkig weten we inmiddels wel beter. Kennis is inderdaad datgene wat je weet, maar ook datgene wat je toepast. Je hebt bepaalde kennis in je hoofd die is ontstaan door het opdoen van ervaringen. Kennis is niet statisch en daarom in wezen ook niet overdraagbaar van de een op de ander. Kennis ontstaat doordat je bepaalde ervaringen ondergaat. Dus als je leest 'de leerlingen verwerven enige kennis ...', dan suggereert dit dat kinderen kennis vergaren door te doen. Vanuit muzikaal perspectief gaat het erom dat kinderen al zingend,

luisterend, componerend, dus al doende kennis vergaren. De opgedane ervaringen kun je beschouwen als een vorm van kennis.

Kerdoel 56 waarin het gaat om 'het verwerven van enige kennis over en krijgen van waardering voor aspecten van cultureel erfgoed', doet een beroep op het verbinden van muziekactiviteiten met aspecten uit de hedendaagse cultuur en uit het verleden. Op die manier vergaren kinderen al doende de kennis die nodig is om te functioneren in de maatschappij. Muzikale kennis is datgene wat je weet; ze is ontstaan door de muzikale ervaring en bruikbaar voor een volgende ervaring.

Samenhang met andere leergebieden

De inhouden zoals deze beschreven zijn in de kerndoelen moeten zo veel mogelijk op elkaar worden afgestemd, verbinding hebben met het dagelijks leven en in samenhang worden aangeboden. Dit betekent voor het leergebied kunstzinnige oriëntatie dat er samenhang gezocht moet worden met

de andere leergebieden. Het leergebied Engels bijvoorbeeld beoogt dat kinderen zich durven uit te drukken in de Engelse taal. Je kunt het leergebied Engels eenvoudig verbinden met het leergebied kunstzinnige oriëntatie door kinderen uit te dagen om Engelse liederen te zingen. Tabel 1.5 laat aan de hand van een voorbeeld zien hoe je de leergebieden Engels en kunstzinnige oriëntatie met elkaar verbindt. Elk leergebied heeft zijn eigen vakspecifieke eisen en kwaliteitscriteria. In hoofdstuk 6 'Samenhang van muziek met andere vakken' zijn bij elke muziekactiviteit suggesties gegeven voor verbinding.

TABEL 1.5 Suggesties voor mogelijke samenhang leergebieden

Leergebied	Kerdoel	Voorbeeld
Engels	14	De leerlingen leren in het Engels informatie te vragen of geven over eenvoudige onderwerpen en zij ontwikkelen een attitude waarbij ze zich durven uit te drukken in die taal.

Bron: rijksoverheid.nl

Het zingen van Engelse liederen draagt bij aan een attitude waarmee zij zich durven uitdrukken in het Engels.

1.3.3 Muziek in het voortgezet onderwijs

Volgens de kerndoelen voor het primair onderwijs moet in het basisonderwijs worden gestreefd naar het realiseren van die doelen. Daarnaast gaat het erom dat het onderwijs bijdraagt aan de ontwikkeling van zelfstandigheid. Een kind moet keuzes leren maken. Een van de keuzes is het kiezen van vervolgonderwijs. Wanneer een kind uiteindelijk een school heeft gekozen en ook daar onderwijs kan genieten, zal het een diversiteit aan vakken gaan volgen. Naast de bekende vakken als Nederlands en rekenen-wiskunde richten kinderen zich ook op kunst en cultuur.

Kerdoelen kunst in het vo

'Met de vijf kerndoelen voor het onderdeel kunst en cultuur wordt het gemeenschappelijke en het gelijkwaardige van de verschillende kunstzinnige disciplines benadrukt. Doel is een brede oriëntatie op kunst en cultuur. Deze kerndoelen geven ook variatie in activiteiten aan: eigen werk maken en presenteren, andermans werk ervaren en plaatsen, verslag doen van activiteiten, en reflecteren op eigen en andermans werk.'

- *Kerdoel 48: Produceren van kunst*
- *Kerdoel 49: Eigen kunstzinnig werk presenteren*
- *Kerdoel 50: Leren kijken en luisteren naar kunst*
- *Kerdoel 51: Verslag doen van ervaringen*
- *Kerdoel 52: Reflecteren op kunstzinnig werk'*

Bron: rijksoverheid.nl

Hoe vervolgens de scholen in het middelbaar onderwijs de verschillende doelen realiseren, is hun eigen verantwoordelijkheid. Sommige scholen kiezen ervoor om een cultuurprofiel school te worden.

Cultuurprofielschool

Scholen moeten ruimte nemen en krijgen om zich te profileren en leerlingen moeten kunnen uitblinken in waar ze goed in zijn. Deze basisgedachte voor cultuurprofielscholen staat verwoord in de publicatie 'Onderwijs met ambitie' (OCW, juli 2008). Bij een cultuurprofielschool gaat het niet alleen om toptalenten, maar juist ook om leerlingen met een buitengewone interesse voor kunst en cultuur. De meeste cultuurprofielscholen in Nederland kenmerken zich door een brede insteek. Dit betekent doorgaans dat kunst en cultuur prominent op het rooster staan, er verschillende kunstdisciplines aan bod komen en dat de kunstvakken zo veel mogelijk aansluiten bij de andere vakken. Muziek neemt op een cultuurprofielschool meestal een belangrijke plaats in. Hierbij wordt het curriculum stevig aangevuld met buitenschoolse activiteiten.

Er zijn diverse redenen waarom scholen in het voortgezet onderwijs kiezen voor het opzetten van een cultuurprofielschool. De meestvoorkomende redenen die scholen noemen zijn:

- beter kunnen aansluiten bij de leerwensen en talenten van leerlingen
- een leerroute bieden aan leerlingen met een specifiek kunsttalent
- het geven van een inhoudelijke impuls aan de kunstvakken en het bieden van extra kunstdisciplines/thema's
- kunst en cultuur heeft een positief effect op het schoolklimaat en is goed voor de PR

TUSSENVRAAG 1.6

Zoek op internet naar een school met een bijzondere onderwijsvorm, zoals montessorionderwijs, daltononderwijs, jenaplanschool, enzovoort. Onderzoek welke plaats muziek heeft binnen deze onderwijsvorm.

TUSSENVRAAG 1.7

Heb jij groep 8 afgesloten met een musical en wat weet je daar nog van? Als je straks lesgeeft aan groep 8, hoe zou jij zo'n musical aanpakken? Zou je op dezelfde manier te werk gaan als je toenmalige leraar?

TUSSENVRAAG 1.8

Waarom kan jouw stageschool wel en waarom niet een cultuurprofielschool worden?

TUSSENVRAAG 1.9

Ontwerp met enkele medestudenten een muziekhoeek waarin de muzikale ontwikkeling wordt gestimuleerd. Wat doen de kinderen en welke materialen heb je nodig? Bedenk ook hoe je de hoek introduceert bij de kinderen.

1.4 Samenvatting

De samenvatting van dit hoofdstuk staat op nieuwgeluid.noordhoff.nl.

